

Отмъщението на комунизма (Междувластие, Декември 1990)

„Полковник еди кой си пак ще чете своя курс, а ние нямаме часове, трябва да се спасяваме всеки, както може" (из разговор с преподавател по философия в СВ „Св. Кл. Охридски" - септември 1990)

„Комитетът за изучаване на въздействието на тоталитаризма е образуван през януари тази година и сред учредители те му са Алексей Шелудйю, Петър Берон, Стефан Продев, Желю Желев, акад. Николай Попов, акад. Асен Хаджиолов, проф. Николай Генчев, Николай Хайтов и др." (Дума, 2 октомври 1990)

„Личната съпротива не трябва да се бърка с обществената съпротива" (из интервю с П. Бояджиев, „Дебати", 6, 1990) „Ще имаме доверие към тези, които няма да мразим и ненавиждаме" (из телевизионно предаване, ноември 1990)

„Хората са станали лоши, дори и по-лоши, отколкото очаквах" (из разговор на опашка, ноември 1990)

„Разочарован съм от СДС, защото са се хванали за ръка с БСП, а не продължават да се борят срещу комунизма" (из радиопредаване, декември 1990)

„Бих казал, че в Източна Европа не е изчезнало очакването, че трябва да настъпи времето на някакво щастливо и безпроблемно общество... И според мен това е най-коварното, което комунизмът остави. Много хора не искат да приемат, че на човешкото съществуване е присъщ известен трагизъм, нещо драматично. Никаква демокрация не може да ни направи нито богати, нито щастливи" (из разговор с Ас. Игнатов, в-к „Култура", декември 1990)

„Що да не дадем шанс на СДС, шанс за промяна? Ако ли не се справят, ще видим какво ще правим по-нататък" (из радиопредаване, декември 1990)

КОЛЕКТИВНА ШИЗОФРЕНИЯ ИЛИ НАЧИН ЗА ОЦЕЛЯВАНЕ?

Отминаващата година в много отношения ни разочарова. Вместо да се окаже решаваща крачка за освобождаване от догмите и тоталитарната практика на комунизма, тя по-скоро илюстрира дълбината и силата, с която тъкмо тези догми и практически похвати

са се вкоренили в нашето общество. На мнозина им се иска да настъпи някакво чудо - комунизмът едва ли не мигновено да се разпадне и на негово място също така изведнъж да възникне истинската демокрация. Но ситуацията в страната не ни дава основания за подобен оптимизъм и очаквания. Напротив. Много по - ясни и показателни са двусмислеността и парадоксалната раздвоеност в поведението на хората, безсилието и декларативността на новите демократични институции упоритата съпротива срещу духа на свободата и демокрацията не само от страна на тоталитарните структури, но и в съзнанието на тези, които толкова страстно се стремят към демокрация. Може би тъкмо поради това много наблюдатели както в страната ни, така и в чужбина констатираха нещо като колективна шизофрения. Опасявам се, че тази диагноза не е само метафора.

Шизофренията в най-общ вид означава загуба на себеидентичността. За личността това води до разпад на "Аз", а за групата (или цялото общество) - до разрушаване на интегриращите ценностни механизми. Обаче не това е главното. Колкото и да е "болест", шизофренията се оказва един твърде мощен механизъм за ЗАЩИТА, когато индивидът или групата предпочитат да "загуби себе си" в духовен план, но да не загине физически. Разбира се, тази твърде силна защита възниква при особено неблагоприятни външни обстоятелства, В особено тежка криза: в такива ситуации "болният" като че "се маскира", крие се зад множество произведения от неговото възпалено съзнание ФАНТОМИ. Не по-малко важно В случая е и това, че нито индивидът, нито групата не може съвсем да се освободи от тревожещите го образи и ги задържа "около себе си", в болното си съзнание. Възниква нещо като астероидния пръстен между Марс и Земята. Казват, че някога на това място е имало една планета, но е била унищожена от взрив или от нещо друго. Следите остават - Вместо планетата днес маса отломъци се въртят в същата орбита около Слънцето. Нещо подобно, изглежда, стана и у нас. На пръв поглед комунистическата система се взриви, отиде си от нашия живот. Но в действителност не е така. Някаква невидима сила удържа отломъците. Създава се впечатление, че комунизмът успя "отивайки си, да остане". В резултат сме принудени да констатираме нещо като колективна шизофрения. В това виждам страшното отмъщение на комунизма, създал чудовищната тоталитарна система. Като че ли тази система, насилствено внедрена и В българското общество, все още остава в душите на хората. Сякаш някаква магия замъглява нашето съзнание и с едни или други породени от него идеологически фантоми ни отвлича от реалните към фалшиви цели. Така комунизмът успява да се защити... в нашите собствени мисли и действия. Как и защо става това?

СТАЛИН И "ПРОБЛЕМИТЕ НА ЕЗИКОЗНАНИЕТО"

Сталин съвсем не случайно бе проявил своите амбиции и в областта на езикознанието. "Корифеят на всички науки" и тук реши да надмине... Бога. И трябва да се каже, че успя в това свое абсурдно начинание.

Бог, както всички знаят, лиши хората, поискали да се сравнят с него (изграждайки Вавилонската кула), от общия им език. В резултат

те престанаха да се разбират Взаимно и прекратиха безбожната си авантюра. Сталин за разлика от Господа направи обратното - той даде на хората... новия език (Новореч според Оруел). В прословутия си 'Кратък курс' Сталин успя не само да формулира правилата на този език, но и да го създаде изцяло, без да е нужно някой да го дооформя или развива. И това стана наистина "чудесен език". Вместо да съобщава на хората нещо за света, да им помага за взаимни контакти, той ги раздели и изолира от всяка реалност. Така Новоречта не просто 'преобръща' значенията на думите от естествения език (например утвърждава, че истината е лъжа, а войната - мир), но и прекратява всякаква връзка с каквато и да било реалност 'навън', създава една нова реалност, която няма никакви други референти... освен самата себе си. Така той успя да отмъсти на хората дори и след смъртта си. Новоречта се превърна в едно магическо огледало и гледайки в него те забравят всичко, изобщо престават да виждат и да чуват. Магията на това страшно огледало убеждава хората, че Всичко им е наред, ограничава Всяка възможност за критичен поглед към света, към всички реални проблеми изобщо. Не бих могъл да определя тази Ново реч и като просто изкривяване на реалните неща. Ние изобщо не можем да ползваме огледалото "нормално", т. е. "да се оглеждаме". В него никога и за никого не се отразява онова, което е "пред него", то винаги показва нещо ДРУГО, иреално, утопично.

У нас често се говори за прекалена идеологизация и политизация. Но би било по-коректно да говорим за запазването на магичната власт на Новоречта. Така Сталин продължава да "живее редом с нас". Новоречта подменя реалното описание с ПРЕДПИСАНИЕ, с магията на утопичното не-виждане и не-слушане на реалните неща. Така сталиновата магия на езика се противопоставя на цивилизацията. Докато смисълът на цивилизационното движение е да "размагьосва света" (М. Вебер), сталиновата Новореч го омагьосва, тя ирационализира човешките отношения.

В тази връзка става разбираемо защо ние все още не можем не само, да анализираме ситуацията, в която се намираме, но дори и да я описваме обективно. Едва ли не целият лексикон на 'бледесетоноемврийската' политическа реч остава всъщност езикова магия. Нещо повече, в него за пръв път след Сталин са се появили нови 'изрази' с обратен смисъл. А и какво е, ако не новореч е изразът "преход към демокрацията"? Та нали отново всички сме се оказали на Път към... Никъдето на една нова Утопия. Разбира се, за разлика от думата 'комунизъм' думата "демокрация" има все пак и някакъв реален смисъл, отнася ни към опита на САЩ или Франция. Но в Новоречта този смисъл просто се изтрива. Ние отново не виждаме историческата проблематичност на демократичното общество, то е подменено с някаква безпроблемна и пак колективна абстракция. Така отново сме принудени да констатираме всесилието на Новоречта. Отново към реалния смисъл на думите тя "добавя" някакво "уточнение" и така го обезсмисля и подменя с нещо друго. Тези думи таласъми се размножават удивително бързо и отново изземват пространството на естествения език. Заради какво?

Всички магически заклинания и думи таласъми на Новоречта се

подчиняват на една единствена цел. Те са призовани да прикриват Властта. Благодарение на Новоречта властта се оказва нещо като "либидото" в психоанализата - изтласква се от съзнанието, става нещо срамно. "Новите" думи таласъми на все същата Новореч - правова държава, пазарна икономика, раздържавяване и т. н. - трябва да прикрият същината на днешната ни ситуация - прехода на Властта от едни ръце в други. Тук Властта се изтласква в периферията на днешното политическо пространство, поставя се под въпрос като такава. Та нали за никого тя не е нужна сама по себе си, а само като средство за постигане на едни или други идеални цели. А тези цели са правовата държава, гражданското общество, демокрацията. Т. е. все същите евфемизми на властта от Новоречта. Има и други подобни евфемизми - раздържавяване, либерализация и т. н. Реално това са необходимите стъпки при предаването на властта в нови ръце, но Новоречта съобщава чрез тях за нещо фантастично, отправя политиките в чуждата за тях сфера на теорията.

Магията на Новоречта прикрива днес и един друг факт - това, че властта в нашето общество все още остава нелегална, нелегитимна, т. е. недемократична. И като такава "пари" ръцете на всеки, който претендира да я вземе "цялата". Защо?

ВЛАСТТА НА "ПАРЛАМЕНТА" И ВЛАСТТА НА "УЛИЦАТА"

Нашият парламент, чиято власт е законна именно в смисъла на демократичната легитимност, не иска да я прилага и дори да я "вземе". А пък улицата, на която властта не може да принадлежи законно, претендира да я вземе "цялата", но отново не успява да се справи с властта, да наложи волята си на парламента. Парламентът все пак успява донякъде да парира властния нагон на улицата, но остава нерешителен, задържа странното междувластие, характерно за България през последните няколко месеца.

"Улицата" в тази връзка се оказва термин, прикриващ нелегитимните форми на политическата борба, т. е. на борбата за Власт. А "парламентът" - поредният евфемизъм, криещ нещо странно и драматично. "Улицата", изцяло завладяла публичното пространство на митинга, постоянно дърпа властта от едни ръце (на т. нар. "управляваща" партия) към други (на "опозицията"). Само че и зад двата термина се крият не всички участници на политическия процес у нас. Виждаме това тъкмо в "парламента". Тук нито едно решение не се взема без борба за "консенсус". Но съвсем не винаги това желано съгласие се постига. Народните избраници поставят винаги едно и също изискване - важните решения да получават доверието на народа, на ЦЕЛИЯ народ. Като че ли "улицата" еднозначно представлява тъкмо този "цял народ". Но "парламентът" изразява съмнение, което на свой ред го парализира тъкмо като легитимна демократична институция. Парадоксът е в това, че нито "парламентът", избран през юни в едни, както го твърди "улицата", фалшиви избори, нито самата "улица", претендираща по-късно да представлява все същия "цял народ", не могат да докажат тези свои претенции. Очевидната локализация на "уличната" активност и рязкото спадане на доверието към "парламента" подсказват, че освен тях в политиката участва и още някой. Това е тъкмо този "цял народ", от името

на който се опитват да говорят както ‘парламентът’, така и ‘улицата’. Но тъкмо този засега все още пасивен ‘наблюдател’ не оставя тази възможност нито на един, нито на друг-претендент.

Може би още през септември, но очевидно към края на ноември и особено през декември ‘улицата’ фактически се разпадна. На нейните ‘активисти’ днес се противопоставят все още пасивно множество ‘зрителі’. И това веднага бе фиксирано във всекидневието, най-вече в дългите опашки. С това хората по опашките показаха, че отново се дистанцират от властта, както и от политическата суета. Те отново започнаха да усещат, че ги ЛЪЖАТ, че както ‘парламентът’, така и ‘улицата’ продължават да говорят с тях посредством... Новоречта. Ако ‘парламентът’ срамежливо прикрива лексиката на Новоречта, ‘улицата’ съвсем безсрамния подсилва, оголва нейната магическа функция да бъде - език на Властта, поточно на Волята за власт.

‘Улицата’, представена сега, към края на годината, от ‘активисти’ отблъсква ‘пасивните маси’ тъкмо с това, че оголва прикривания от Новоречта политически нагон, архаичния стремеж към Властта - СИЛА. ‘Улицата’ в лицето на активистите съвсем не поставя под въпрос това, че властта трябва да бъде силна и да принадлежи на някого - също така силен. И тъкмо това ‘естественото’ незнание издава все същата комунистическа практика на властта. (Разбира се, силната власт като такава не е патент на комунизма.) Но той успя така да я ‘маскира’ и ‘модернизира’, че за известно време този род властна практика остана единствен вариант у нас и изтласка всички други ‘навън’. Всъщност Новоречта е начин за прикриване на тази тотална агресия на силата в сферата на човешките отношения. Магическото огледало не ни позволява да видим, че са възможни и други - демократични - форми на властта.

Неспособността на ‘парламентът’ и ‘улицата’ да се освободят от магията на Новоречта подсказват, че архаичният модел на властта, властта сила, остава все още желан от много хора у нас независимо от декларираните от тях политически пристрастия. Но този модел започна да смущава същите хора, макар те все още да не виждат други възможности. Тъкмо това смущение и недоволство подсказват, че и у нас, в т. нар. колективно подсъзнание, расте тласъкът към нещо ДРУГО. Може би хората още съвсем интуитивно започват да усещат, че архаичната власт сила се оказва неадекватна на ситуацията. С други думи, този род власт няма да може да реши сегашните проблеми на България. Сигурно тъкмо това все още интуитивно усещане прави фалшиви както ‘парламентарните’ игри, така и бруталната активност на ‘улицата’. Все повече хора разбират, че чудото, което се очаква от едва ли не мигновения ‘преход’ към демокрация, разбираана като ново, безпроблемно и абсурдно, еднакво за всички щастие, е невъзможно.

В края на краищата архаиката като че ли би трябвало да отстъпи място на модерните времена и у нас. Но не отстъпва, бори се с всички сили, задържа ‘междубластиято’, поддържа много сложни и абсурди със своята ритуална форма квазиполитически отношения и борба, без всичко това да може да завърши с победата на някой ‘по-силен’. Защо?

ВЛАСТТА: НАСИЛИЕТО СРЕЩУ ЗАКОНА

На много езици властта означава буквално сила. И без силата Властта е невъзможна. Но и сама по себе си силата не е Власт. Новоречта успя да мистифицира въпроса за Властта в нашето общество. Новоречта превърна този въпрос в неудобен, срамен и с това плътно прикри реалната власт на ограничена групировка хора в 'Партията' не само от рационалната критика, но и от всякакво съмнение на всекидневно равнище, от съображенията на здравия смисъл. Всеки се оказа принуден да приема без каквото и да било лично осмисляне и аргументи претенциите от страна на очевидно некомпетентни лица за цялата власт и навсякъде.

Ефективността на тази страшна Машина може да бъде обяснена с нейната пределна простота, дори примитивност. В действието си тя реализира само два принципа - на "своето място" и "теснотата". Всеки би могъл да заема еднозначно само едно "място" в конкретната йерархия на властта. И само това обстоятелство му осигуряваше всички средства за живот, определяше характера и съдържанието на цялата му жизнена дейност. Последното зависеше изцяло от факта, че съответната йерархия на властта успяваше да заеме цялата дейностна сфера, изтласквайки от нея всеки друг, всеки Възможен конкурент.

Така властната система на тоталното насилие си осигуряваше абсолютно сигурен контрол върху цялото социално пространство. Съвсем както във вица хората в този напълно реален "ад" сами се грижеха никой да "не изскочи".

Обаче подобна простота и ефикасност в действието на машината от този тип са обусловени от редица допълнителни условия. Първо, твърдостта на йерархичните отношения и тяхната сигурност са възможни само ако цялата обществена система е "затворена" - т. е. ако бъде ограничен достъпът до ресурсите. Машината на Властта черпи силата си тъкмо от този ограничен извор на ресурси, обсебва го. Само при това условие бе възможно хората да се примирят със своето положение в системата и да се борят срещу Всяка нейна вътрешна или външна алтернатива "активно и съзнателно".

Трябва да кажа, че нито една обществена система, колкото и да е примитивна и архаична, не би могла да си осигури за дълго време подобен род "удобство". Комунистическата практика на властта също така не би могла ефективно да узурпира ресурсите нито там, където се роди, нито където и да е другаде. Нужни са допълнителни средства. А това са особени магии на властта. За тоталитарния комунизъм такава бе Новоречта. Този магически инструмент на властта, както вече бе отбелязано неведнъж, не просто изкривява реалната картина, но и извращава самото мислене на човека, неговата способност към самостоятелна оценка на ситуацията. Това вътрешно насилие, разбира се, бе подкрепено от външното - от мощната репресивна система. Но нейните действия не биха могли да бъдат толкова ефективни, ако не бяха "подпомагани" от Новоречта. Случаят с Павлик Морозов едва ли се нуждае от коментар.

И все пак, освен тези като че ли ясни на всички условия за "процъфтяването" на тоталитаризма има и някои все още не дотам очевидни. Първо, хората от по-ниските нива на йерархията трябва да

се примирят с това, че получават по-малко и по-нискокачествени обществени блага от тези, които се намират на по-високите нива и заемат по-изгодните места в системата на властта. Второ, реалното преразпределяне на богатата във всяка йерархия не става без "търканий". Очевидно е, че изгодността на по-високите нива и по-панорамните позиции привличат към тях повече претенденти. За да изключи прекалено интензивната "борба", системата трябваше да осигури точен и ефективен механизъм за селекция, който би действал "автоматично". Новоречта осигури този механизъм. Това стана чрез особения тип личностна деградация. В системата биха могли да успеят само тези, които в съвършенство усвояваха т. нар. "двумислие" (Ору-ел), т. е. освобождаваха се от каквито и да било НРАВСТВЕНИ критерии. Колкото и да е "лесно" на пръв поглед да не се придържаш към морала, в реалния живот безнравствеността се заплаща с огромна цена - с липсата на действителни приятели и нормално общуване, с деградация на всички останали ценности и тяхното разпадане. Ето защо филтърът на двумислието от "само себе си" пропускаше "нагоре" най-безскрупулните, най-безчестните. Другите или бяха "пречупвани", или се примиряваха с по-ниски места в йерархията. Или пък прибегваха към едно друго, не по-малко мощно от "двумислието" средство - бягството. Това бягство можеше да бъде изразено или като "вътрешна емиграция" - своего рода самоизолация на индивида, или като напълно реална емиграция. Така системата си осигурява необходимата стабилност, без да прибегва към особено мощни репресивни средства (с изключение на необходимия за нейното формиране и първоначално "включване" масов терор и морален тормоз на "несъгласните"). По-нататък системата можеше да си позволи "отслабване" на репресивните мерки. Тоталният контрол върху ресурсите ѝ осигурява възможност без пряка намеса да бъдат манипулирани всички.

Но има и още едно, може би най-чудовищно условие за ефективността в действията на тоталитарната машина на властта. Цялата йерархия, която се изгради в обществото, по необходимост изключваше всякаква възможност за иновация, за разширено възпроизводство. Общество, в което властта е от този тип, е обречено само да потребява и да разпределя, но не и да произвежда нещо ново. Това е цена-та за стабилността на системата. Нейните вертикални връзки са устойчиви само ако в обществото не възникват нови неща, нови процеси. Самата йерархия на властта, изключвайки каквато и да било конкуренция, филтрирайки всичко способно, се обрича на "застой", на стагнация. Очевидно е, че - за да се задържи толкова дълго - подобна йерархия на властта трябва да разполага с ресурси през цялото Време. Разбира се, пак ограничени и от ограничени извори.

По-рано мислех, че особената плътност, дори срастеността на комунистическия "модел" с българските условия е резултат от запазването на определени архаични навици в начина на живот на българското общество. Известни основания за това становище са налице. Преди 1944 г. 2/3 от българското население беше свързано със селото, със селското стопанство. А това не би могло да не консервира патриархалния начин на живот. Освен това пет века османско иго не създадоха у българина защитни средства от демократически тип срещу

насилието на властта. Това пролича и в недостатъчната разбитост на демократичните институции и след Освобождението, в склонността към политическо “партизанство” и диктаторски методи в управлението. И все пак България бе много по-тясно свързана с Европа, отколкото Русия. Тук много от демократичните традиции бяха развити още по време на Възраждането.

Според мен основна роля изигра геополитичната ситуация в края на Втората световна война, а главно липсата на съответни ресурси в самата България. Тук “прикачването” към мощния ресурсен извор в СССР бе определящо условие за дълбокото навлизане на тоталитарната машина на властта в живота на българското общество. Главното му предимство е в това, че бе гарантирана стабилност при много малки взаимни задължения. Ако не си инициативен, ако нямаш претенции да създадеш нещо ново, гарантираното съществуване на “своето място” ти осигурява безгрижен, а главно безпроблемен и безкризисен живот дълги години (ако не и завинаги). А “включена”, машината на властта осигури на българското общество такава “белекция”, която за дълго време изключи възможността от каквито и да било вътрешни сътресения, от реална обществена съпротива срещу режима, характерни за едва ли не всички други източноевропейски “социалистически” страни.

И все пак “на всичко хубаво му идва краят”. Крахът на съветската икономика през 1989 година лиши тоталитарната машина на властта от необходимия ѝ ресурс. Тя се оказа в невъзможна ситуация. За да оцелее, тя трябваше да се промени качествено, но ако се промени качествено... няма да оцелее. А и кой ли ще се откаже доброволно от простия и ефикасен механизъм за експлоатация на обществените ресурси без никакви особени усилия и нравствени проблеми. А насилието тук, макар и нелегално, неафишируемо бе толкова вратнало в живота на хората, че те в много случаи като че ли изобщо не го “забелязваха”. Та нали подчинението и липсата на съпротива бяха заплащани с гаранции и безгрижен (макар и мизерен в сравнение с другите общества) живот на всяко едно “винтче” в системата. Ето тук се крие реалният конфликт в нашето общество, който захранва разгръщането на ситуацията в пространството и времето. Въпросът е в това, как би могла да бъде “преустроена” машината на властта, а също така в това, каква би могла да бъде реалната съпротива на всички, облагодетелствани от тази машина. “Опитът” на “перестройката” в СССР не дава основания за оптимизъм. Но дали е така и в България?

ОТ МЕЖДУВЛАСТИЕ КЪМ МНОГОВЛАСТИЕ

Очевидно е, че сега всяка прогноза е условна. И все пак динамиката на събитията през изминалата година дава някои основания за прогнози. Естествено е, че става дума не за една единствена възможност в развитието на ситуацията, а за няколко алтернативни. Предходния анализ на машината на властта от тоталитарен тип подсказва поне две такива алтернативи. Едната машината на властта успява да се адаптира към новите условия като чрез интензивна мимикрия и маневри на международната арена си осигури минимална ресурсна база. Другата - машината на властта се

разрушава, т. е. не успява да се приспособи нито поради вътрешните напрежения, нито поради външната геополитична ситуация.

Факторът, който действа натрапчиво в ситуацията, е факторът време. Смесът на това главно, ограничаващо прогнозата условие е в това, че никакви трансформации в обществената система не са мигновени. Те се разгръщат във Времето, нуждаят се от едни или други времеви ресурси. Забавянето или избързването с едни или други промени се оказва позитивен или негативен фактор за други, "отклонява" системата от един или друг вариант на развитие, повишава или рязко намалява нейните шансове за оцеляване изобщо.

"Традиционната" машина на властта може да спекулира с проблемите, породени от фактора Време, да претендира, че ще решава тези проблеми по-ефективно, а главно

организирано, без да се получават конфликти, без нарастване на хаоса. Още нещо: за този род манипулации на властта има и твърде широка социална база - хора извратени и деградирани от дългото упражняване на стария тип междуличностни отношения. Дори и сега се виждат евентуалните насоки на този род "юдкрепа" за тоталитарния вариант в развитието на сегашната ситуация - популистките акции и лозунги, издигани практически от всички политически сили. Хората държат на традиционните тоталитарни гаранции, без да си дават сметка за това, че те не им осигуряват оцеляване в тази сложна и трагична ситуация.

Взривът на популисткото движение ще реанимира и комунистическия лексикон, ще подсили митологичното в него, ще активизира магическите му функции за масовото съзнание. Непосредствен практически ефект от тази тенденция може да бъде засилване на влиянието на бившата БКП, която може да оформи един вид "блеществен фронт" с новообразуваните се "комунистически" партии, да привлече част от "неутралната" засега маса. Но това ще е възможно само в случай, че в БСП се осъществят качествени трансформации. Нищо обаче не дава основание да се мисли така. Няма нито практическа, нито ценностна готовност за това. Комунизмът се дискредитира не само за не-комунистите, но и за голяма част от бившите комунисти, сегашните социалисти.

За съжаление собствено демократичната алтернатива все още остава по-скоро "нравствен" хоризонт за нашето развитие, отколкото реална перспектива - поне в близките месеци. Твърде много са отрицателните фактори за това желано от нас развитие. Част от тях пряко произтича от фактора време и реалната геополитична ситуация в момента. За реалната либерализация са нужни много и различни, поточно разнокачествени ресурси, в това число и времеви. Очевидно е, че твърде негативно влияе Върху реалното политическо развитие магическото огледало на Новоречта. Това, впрочем, отново поставя проблема за мястото и ролята на интелигенцията в нашето обществено развитие. Наблюдаваме едно "стъписване" сред голяма част от изтъкнатите интелектуалци, коренящо се в не дотам благополучното в нравствено отношение тяхно минало, в известната ценностна "разцентровка". Но другата, не по-малка част от нашата интелигенция едва ли не изцяло се потопи в политическите борби и "от двете страни". Всъщност още М.

Вебер е подчертавал, че дългът на учения, на интелектуалеца е не само да отстоява една или друга политическа позиция, но и да я критикува независимо от факта, че я предпочита. Това изискване големият мислител определи като интелектуална добросъвестност.

Много от наблюдателите очакват появата на трета политическа сила, способна да привлече “зрителите” и да отслаби реалната конфронтация в нашето общество. Но съмнително е, че тази сила ще се появи точно сега. Нейното конституиране се определя от общата динамика на демократичното разлагане на тоталитарната машина на властта. Също така не е маловажно обстоятелството, че - за да се появи такава “сила” - тя (според оформилата се вече традиция) би трябвало да бъде легитимирана...от институциите на властта, да се прояви като безспорно силен авторитет в диалога с останалите. И Всичко това пак се обуславя от фактора време.

Всъщност шансът за действителното разлагане на машината на властта от тоталитарен тип днес (колкото и да е парадоксално) е задържането на междувластието. То до известна степен, разбира се, помага на нелегалните пирамиди на властта от миналото да се прикритват. Но рязкото влошаване на положението не им оставя не само време, но и реални средства за маневри. Същевременно запазването на известна конкуренция между “парламента” и “улицата” предпазва “третия” участник - изпълнителната власт, от явното “свличане” към тоталитарни методи. Така че реализацията на демократичната алтернатива може да бъде представена и като еволюция от “междувластието” към “многовластието”.